

De meerwaarde van interdisciplinair samenwerken wordt niet vaak betwist. Toch moet het geen doel op zich zijn, maar een middel dat bewust wordt toegepast binnen specifieke kaders, zo betoogt Annemarie Horn.

De noodzaak en de hoge kosten van het oneens zijn

De stekelige realiteit van interdisciplinariteit

Annemarie Horn

Radboud Universiteit Nijmegen

Toen ik aan mijn promotietraject begon, was ik een overtuigd voorstander van interdisciplinariteit. Ik had zelf een redelijk divers studieprogramma in elkaar geknutseld en na mijn afstuderen ging ik mij in het bedrijfsleven nog verder verbreden. Ook mijn omgeving werd gekenmerkt door een onverdeeld enthousiaste houding ten opzichte van interdisciplinaire samenwerking. Ik kwam immers te werken op een afdeling waar een interdisciplinair studieprogramma werd opgezet en een promotieplek op dit onderwerp werd aangeboden. En ook de collega's hadden diverse achtergronden. Tot slot kozen de studenten die aan mijn cursussen deelnamen daar altijd vrijwillig voor, als één van een aantal keuzevakken of zelfs extra bovenop hun reguliere studieprogramma – in hun vrije tijd dus! Oftewel, de meerwaarde van interdisciplinariteit was in die context een gegeven. Maar nu, aan het einde van mijn promotie, weet ik dat niet zo zeker meer; is interdisciplinariteit wel altijd wenselijk? En haalbaar? En wanneer wegen de kosten en baten van interdisciplinariteit misschien niet meer tegen elkaar op?

Interdisciplinaire mastercursussen

Als onderdeel van mijn promotietraject aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, ontwierpen en implementeerden wij twee cursussen waaraan studenten van alle masterprogramma's over de volle breedte van de universiteit konden deelnemen. Ze maakten kennis met inter- en transdisciplinariteit door met elkaar en met maatschappelijke actoren

samen te werken in het formuleren (de eerste cursus, genaamd Interdisciplinary Community Service Learning (iCSL₁)) en het adresseren (de tweede cursus, genaamd iCSL₂) van complexe maatschappelijke vraagstukken'. Doordat de module toegankelijk was voor studenten van alle masterprogramma's, waren de studentengroepen zeer divers en werkten binnen de teams bijvoorbeeld rechtenstudenten met natuurkundestudenten samen en geneeskundestudenten met sociologiestudenten. Dat toonde zich een rijke voedingsbodem voor spannende interdisciplinaire interacties en voor interdisciplinair leren.

Interdisciplinaire samenwerking als legpuzzel

Met zulke diverse discipline achtergronden binnen een team, verwachtte ik dat we behoorlijk wat wrijving zouden tegenkomen. Ik maakte mijn borst nat voor pittige discussies over verschillende methoden en onderzoekspraktijken, over wat goede, betrouwbare kennis definieert en hoe je kwaliteit van onderzoek beoordeelt. Maar niks was minder waar. De samenwerkingen verliepen soepel en er leek geen vuiltje aan de lucht. Dit bleek ook uit de manier waarop studenten over interdisciplinariteit dachten en spraken. Als ik hun vroeg waarom ze het belangrijk en interessant vonden om interdisciplinair samen te werken, antwoordden ze vaak dat ze vooral meerwaarde zagen in de complementariteit van hun kennis. Ze vertelden dat ze vanuit verschillende achtergronden samen meer wisten en zo gezamenlijk een completer beeld van een vraagstuk konden realiseren dan

Wat heb je aan een bruggenbouwer als je in de veronderstelling bent dat er geen kloof is?

vanuit slechts een van hun perspectieven. Dit is in lijn met de beeldspraak van een legpuzzel, die zij regelmatig gebruiken: wanneer je de verschillende stukken in elkaar past, verschijnt een perfect totaalplaatje.

Van het beeld van een legpuzzel gaat echter ook een aantal aannames uit, namelijk dat de stukjes naadloos in elkaar passen en gezamenlijk een volledig en eenduidig beeld schetsen. Inmiddels vind ik dit een naïef beeld van interdisciplinariteit. Komend vanuit verschillende disciplinaire achtergronden en tradities, zijn meningsverschillen, overlap en 'gaten' die door de expertise van geen van de betrokkenen afgedekt worden, een onontkoombare realiteit. We kunnen niet verwachten dat er miraculeus een coherent en onbetwist totaalplaatje verschijnt. En na veel gesprekken met de studenten en observaties van hun groepsinteracties, werd mijn vermoeden bevestigd: er waren wel degelijk verschillen in meningen en perspectieven tussen de studenten, maar ze kwamen vaak niet, of niet in hun volledige intensiteit en omvang, ter tafel. En terugkijkend was ik hierin aan het begin van mijn promotie minstens zo naïef als de studenten in de cursussen: aangezien ik ook zelf vanuit een dergelijk perspectief en zelfs vanuit de beeldspraak van een legpuzzel vertrokken was.

Leren omgaan met verschillen

Dankzij het onderzoek dat ik in de context van de interdisciplinaire cursussen uitvoerde, hebben de studenten en ik veel kunnen leren over interdisciplinariteit. Waar ik verwachtte vele brandjes te moeten blussen, bleek ik als docent niet de rol van brandweervrouw, maar juist die van pyromaan aan te moeten nemen. In plaats van het voorkomen en overbruggen van onenigheid en verschillen, hielp ik de studenten verschillen op te zoeken en te adresseren. Het natuurlijke gedrag van velen bleek namelijk om verschillen te vermijden, te onderschatten en te negeren. En dat terwijl de diverse perspectieven en kennis die de studenten meebrachten een belangrijke meerwaarde van interdisciplinariteit zijn. Het vermijden van verschillen verhinderde dat ze die

diversiteit benutten. We zagen dat een aantal verschillende oorzaken aan dit gedrag ten grondslag lag: de aanname dat interdisciplinariteit gekenmerkt wordt door coherentie, sociale conventies dat onenigheid onwenselijk is en het gebrek aan kennis over en/of vertrouwen in het eigen (disciplinaire) perspectief om een sterk standpunt in te nemen.

Als we het hebben over de competenties voor interdisciplinariteit, spreken we vaak over bruggenbouwers, *boundary spanners*, integratoren; terminologie die duidt op de verbindende capaciteit van hen die interdisciplinariteit bedrijven. Zonder het belang van deze vaardigheden te ontkennen of ondermijnen, wil ik daarnaast nog een tweede *skill set* benadrukken: die van het uitspreken, aangaan en adresseren van verschillen. Want wat heb je aan een bruggenbouwer als je in de veronderstelling bent dat er geen kloof is die overbrugd moet worden? Hoe kun je een brug bouwen over een kloof waarvan je niet weet waar die precies ligt? Met het erkennen en duiden van verschillen als noodzakelijke eerste stap richting integratie, ligt er voor de docent en onderwijsontwerper daarom een taak om studenten te trainen in het oneens zijn.

Het trainen van interdisciplinaire onenigheid

Voor het trainen van het omgaan met verschillen zijn allerlei interventies te ontwikkelen. Zo ontwikkelden we zelf een speelse workshop om verschillen in disciplinaire perspectieven bloot te leggen², en lieten we studenten deelnemen aan een 'interdisciplinaire *journal club*' waarin ze artikelen uit elkaars vakgebieden lazen en bespraken. Maar minstens zo belangrijk is dat we merkten dat het gericht trainen en ondersteunen van de ontwikkeling van deze competenties ook een specifieke rol en instelling van de docent vraagt. Zo ervoeren we dat het zeer arbeidsintensief en uitdagend kan zijn om studenten hierbij te begeleiden. Om hen te helpen verschillen in hun perspectieven en kennis te identificeren, moesten we zelf bijvoorbeeld grip hebben op de perspectieven van de verschillende teamgenoten. Bovendien vergde het een responsieve houding om met de inbreng van de studenten te werken en op potentiële verschillen in te spelen op het moment dat ze zich voordeden, in plaats van een vooraf uitgedachte les af te kunnen draaien en zelf alle antwoorden al te weten. En het ongemak dat veel studenten voelden bij onenigheid herkenden wij als docenten ook bij onszelf. Het begeleiden van onenigheid vergt daarom moed, kwetsbaarheid, zelfvertrouwen en flexibiliteit van docenten.

Ik stelde mijn naïef-'lala-land'-optimistische, onverdeeld positieve blik op interdisciplinariteit op basis van deze inzichten bij. Ik ben nog steeds overtuigd van het grote belang en de meerwaarde van interdisciplinaire samenwerking. Zo geven verschillende perspectieven een meerduidige blik op complexe vraagstukken waarin diverse factoren nauw met elkaar verweven zijn en niet los van elkaar kunnen

Verbinden en verbreden

worden begrepen. Maar naast het belang en de meerwaarde zie ik nu ook de uitdagingen van interdisciplinariteit. Als je interdisciplinair leren goed wilt doen en complexe competenties wilt trainen, is dat verrekke hard werken. Het vraagt van zowel studenten als docenten dat ze (ver) buiten hun *comfort zone* treden, en flink energie en tijd investeren.

Implementeren met matiging

De hoge 'kosten' van het interdisciplinair werken hebben ook implicaties voor strategische keuzes in het hoger onderwijs. Interdisciplinariteit wordt veelal bejubeld en duikt in menig strategiedocument op. Fantastisch, want het is evident dat het aan een behoefte voldoet en dat strategiedocumenten een drijvende kracht kunnen zijn in het bevorderen van interdisciplinair onderwijs. Tegelijkertijd lijkt de roep om interdisciplinariteit in ons onderwijs soms ook wat weinig gericht en genuanceerd, met de beeldvorming dat het enkel een zegen en een nastrevenswaardig doel is. Maar om echt gedegen interdisciplinaire competenties te kunnen ontwikkelen, moet er ruimte voor worden gemaakt in curricula. En dan blijft de vraag wat we daarvoor in de plaats dan minder of niet meer gaan doen, vaak onbeantwoord. Daarnaast maken strategiedocumenten vaak niet expliciet voor wie interdisciplinair leren geambieerd wordt, of wordt zelfs expliciet geformuleerd dat iedere student interdisciplinariteit moet leren. Volledige training in interdisciplinaire competenties is echter niet voor ieder uitstroomprofiel relevant en vergaande interdisciplinaire training in alle programma's opnemen zou ten koste gaan van andere kennis en competenties die essentieel zijn voor het uitstroomprofiel.

Ik ben er daarom van overtuigd dat de implementatie van interdisciplinariteit in hoger onderwijs met mate moet gebeuren. Het is essentieel dat we op onze instellingen het gesprek met elkaar aangaan over waarom, in welke mate en op welke manier we interdisciplinariteit in ons onderwijs opnemen. Alleen zo kunnen we waarborgen dat interdisciplinariteit een middel is en niet een doel, en dus past bij het uitstroomprofiel waarvoor we opleiden. Dat betekent dat we

voor sommige opleidingen of studentenpopulaties kiezen voor gedegen interdisciplinair onderwijs waarin expliciet en grondig wordt ingezet op interdisciplinaire competenties, die in een nauwkeurig ontwikkelde leerlijn worden getraind. En dat betekent dat we voor andere opleidingen en studenten besluiten dat interdisciplinariteit niet passend of doeltreffend is, of dat we hen slechts blootstellen aan een beperkte kennismaking waarna studenten in hun latere studiekeuze voor een meer interdisciplinair pad kunnen kiezen.

Een pleidooi voor keuzes

Dit is daarom een pleidooi voor *doelmatige* interdisciplinariteit, waarbij het doel scherp gedefinieerd is en een aanpak wordt gekozen en gehanteerd die daarbij past. Daarmee is dit een pleidooi om keuzes te maken; de keuze waar interdisciplinariteit passend is. De keuze in welke vorm en mate interdisciplinariteit wordt geïmplementeerd. De keuze om daar dan vol voor te gaan, om het onderwijs toe te spitsen op relevante competenties en de gedegen training van die competenties. De keuze om docenten te selecteren en trainen om interdisciplinair onderwijs te bieden. En de keuze om soms *geen* interdisciplinariteit aan te bieden. Want interdisciplinariteit is geen warme krentenbol; het is hard werken, tijds- en middelenintensief en regelmatig uitermate oncomfortabel. Bezint eer ge begint.

Annemarie Horn

was promovenda aan het Athena Institute, Vrije Universiteit Amsterdam (2018-2022) en werkt momenteel als postdoctoraal onderzoeker bij het Institute for Science in Society, Radboud Universiteit Nijmegen

Literatuur

Horn, A. (2023). Navigating Difference in Inter- & Transdisciplinary Learning (dissertation). research.vu.nl/en/publications/navigating-difference-in-inter-and-transdisciplinary-learning

Noten

- 1 Voor meer informatie over de iCSL-mastermodule, zie de website: vu.nl/en/education/more-about/interdisciplinary-community-service-learning, en het wetenschappelijk artikel dat we geschreven hebben over het design en de implementatie van de module: Tijmsma, G., Horn, A., Urias, E., & Zweekhorst, M. B. (2023). Training students in inter- and transdisciplinary sustainability education: nurturing cross-faculty staff commitment and continuous community collaboration. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 24(4), 765-787. doi.org/10.1108/IJSH-02-2022-0049
- 2 Deze workshop heet het *Frame Reflection Lab* (FRL) en alle materialen zijn openbaar beschikbaar voor anderen om te gebruiken via: vu.nl/en/about-vu/research-institutes/athena-institute/more-about/frame-reflection-lab-tool-athena-institute. We hebben ook een wetenschappelijk artikel geschreven over het design, het gebruik en de leerprocessen van de *tool*: Horn, A., Van der Meij, M. G., Willems, W. L., Kupper, F., & Zweekhorst, M. B. (2022). Developing interdisciplinary consciousness for sustainability: using playful frame reflection to challenge disciplinary bias. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 18(1), 515-530. doi.org/10.1080/15487733.2022.2095780

De roep om interdisciplinariteit in ons onderwijs lijkt soms ook wat weinig gericht en genuanceerd